

IRODALOMTÖRTÉNETI LEVELEK A GRÓF TELEKI- CSALÁD GYÖMRŐI LEVÉLTÁRÁBÓL.

(Első közlemény.)

Az elmúlt nyáron a gróf Teleki család gyömrői levéltárában az újabkori missilis levélsorozat került feldolgozás és rendezés alá. Ebből a missilis tömegből — a melyből azonban ez alkalommal csak egy rész került a kezembe, s nagy része még földolgozásra vár — sok irodalomtörténeti érdekű levél is került elő. Ezeknek egyes darabjai már más levéltárakból ismeretesek, így pl.: gróf Bánffy György 1791. évi körirata, a melyben közli az Erdélyben kézírásban levő történetírók esztendőszám szerinti lajstromát és ezeknek kiadására nézve tesz javaslatot, vagy Cornides Dánielnek a XVIII. század végéről származó több, mint ötven darab levele, a melyek azonban kevésbé irodalomtörténeti vonatkozásúak, mert e leveleket Cornides Göttingából és más külföldi helyekről mint a Teleki-fiúk nevelője írta gróf Teleki Józsefhez.

Említésre méltók azonkívül a külföldi tudósok (a baseli matematikus Bernoulli Dániel 1763—6-ban kelt és a berlini geographus Bernoulli János) levelei, valamint a Göttingában, Halleban, Utrechtban tanult és a Teleki grófok által tanulmányaikban támogatott magyar ifjak levelei is, a melyek azonban szintén inkább paedagogia-történeti szempontból fontosak és érdekesek.

A következőkben Benkő József, gróf Teleki László, Révai Miklós, Decsy Sámuel, Engel Keresztély, gróf Széchenyi Ferencz, Kazinczy Ferencz, Wéber Simon Péter és Horváth István leveleit közlöm teljes betűhíven — ezek közül az I—VIII. csoport levelei gróf Teleki Józsefhez, a IX. és X. fiához, Lászlóhoz szólnak — s pótlólag Kazinczy Ferencznek egy levelét Thaisz Andrásához.

I. Benkő József levele.

Méltóságos Gróf Fő Ispán Ur, Gratiósus Patronus Uram!

A' Tudós Cornides Uram tudakozott Posenban valami Német Praeceptort Nagyságod Méltóságos Udvarába, de akkor nem találtattott. Most már találtatik jó legény, ha fog Nagyságodnak tetszeni. A' *Magyar* Ujság-levelek (: Hirmondó :) íróját, *Ráth Mátyás* Uramat (: a' ki is nagy tudományu 's igen szolgálatra való ember :) akár Posoni Tanátsbéli *Windisch* Urat, a' ki Magyar-Ország Geographiáját ki-adta németül, és adogatja az *Hungrisches Magazin* nevű munkákat is, kelletik ezen dolog aránt levéllel hamarjában meg-találni. Akár pedig nékem méltóztassék Nagyságod parantsolni, cum plena instructione, 's én szívesen írok Ráth uramnak, a' ki is velem ezt a' dolgot a' közelebb való Brassai postán közlötte. —

Már, Nagyságos Uram, *Transsilvaniámnak Specialis Parsa* is kezdett Bétsbenn nyomtatódni; és így mind azokat a' szép dolgokat is, melyeket Nemes Küküllő Vármegyéről Nsgd nékem által adni méltóztatott, nemsokára nyomtatásbann fogjuk olvasni. Én ebbéli taníttatásaimat Nagyságodnak alázatos tisztelettel köszönöm. Tovább is az én

keveset tehető igyekezetemet, abba a' különös Gratiába, melyet nem egy felől értettem különös örömmel, hozzám és munkáimhoz Nagyságodtól származni, alázatos szível ajánlván, vagyok

Méltóságos Gróf Fő Ispán Ur Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1782. 11. Junii.

alázatos szolgálja
Benkő József m. k.
K. Ajtai Pap.

Egyéb felé alkalmatosságot hamarjában nem találván, hanem egy sietve menőt Udvarhely felé: igen sietve kelle irnom, melyért Nsgd meg-engedni méltóztasson.

Levélpapíron.

II. Gróf Teleki László levele.

Kedves Édes Atyám Uram!

Mi hála Istennek frissen vagyunk, örvendenénk, ha ezen Levelem Nagyságodat is jó egészségben találná. Az óráinkat szorgalmatosan continuáljuk. Időnket úgy kíványuk el rendelni, hogy haszonnal mehessünk vissza hazánkba. Most Pütter ur három hétre el menvén a Pirmonti feredőkre egygyel kevesebb órám vagyok; de már a jövő héten vissza fog jönni. *Ez előtt két héttel megint kezdettem egy új Tragédiát dolgozni*, a melyről ugyan már az óta hogy itt vagyunk olykor olykor gondolkoztam, a plánumát is ez előtt mintegy négy héttel ki tsináltam volt, de még magához a Tragédiához tsak azólta, hogy Pütter Úr ment el fogtam hozzá. A Materiája a Péter Király András Hertzeg által való detronizatiója és András Hertzegnek Királyá való tétele. Ez a szomorú játék három actusból fog állani, ketteje már készen vagyok az utolsót pedig a jövő héten készítem el.

Az elmúlt hetekben vettem levelet Miller Uramtól, az ifu G. Fries Hofmesterétől, a melyben jelenti, hogy az öreg Gróf meg halván nintsen szándéka hogy annál a háznál tovább maradjon, azért hozzánk ajánlja magát, mint Hofmester. Azért mi is alázatosan instáljuk Nagyságodat, hogy ha Miller Uram ezen szándékát Nagyságodnak Bétsben való léte alatt jelteni fogja és ha azon ház, a hól mostan mulatoz önként elbocsátja, Nagyságod ötett inkább mint mást hozzánk meg fogadni méltóztassék. Ezzel magamat a Nagyságod atyai gratiájában 's szeretetében alázatosan ajánlván maradok

Nagyságodnak

Göttinga 16. Julii 1785

alázatos szolgálja engedelmes

fija G. Teleki László.

Kívül címzés: A Monsieur Monsieur le Comte du S. E. R. Joseph Teleki de Szék Chambellan de S. M. I. R. et Comte-Suprême du Comitat d'Ugotsa etc. *Franco Nürnberg Wienne* Bude a Ótsa en Hongrie (Ez áthúzza és föléje írva: Wien.)

Papíron, zárópecséttel.

III. Révai Miklós levelei.

1.

Kegyelmes Uram!

Fen akadván leg szebb igyekezetemben a' Magyar Vers Gyűjtéménynek ki nyomtatásában, melyre tavál foganatlanul esedeztem Segedelmeért más Nemzetnek példájokra, az Előfizetés kéréssel, még egyszer ez idén, hogy rajtam ne muljon ez a' szép és hasznos munka, eme második segedelem kérésemmel egyenesen az Országnak Főebb Rendjeihez, a' Hazának támogató oszlopihoz folyamodom: kik a' közönséges jóval az anya nyelvet is egyaránt szeretik. Nagy dolognak nehéz a' kezdete. Vajha, az elő fizetésen kívül, valami költsön adatott pénzél is tsak annyira segítettém, hogy már a' jeget meg törhetném! Ön ként folya az utánn a' dolog: mint hogy tulajdona a' Magyaroknak, tsak akkor mozdúlni, mikor lát már valamit. Az Ország' Nagyjai segíthetnék e' dolgon, ha egyen egyen kevéssel is. Mert hiszem, sok apró rakást tsiná. Én így meg erősödvén az utánn már munkámat is mindég ditsóül folytathatnám: a' költsönt is meg fizethetném. Ugyan ezért Ezeknél esedezem annyival is biztosaban, hogy a' Bétsi Könyv itélő Tisztségnek Helybe hagyásához a' Felsőnek is Kegyelmes Engedelmé hozzá járulván újonabb tüzzel fel élesztett. Telylyes reménységgel várán vagy a költsön pénzt, vagy tsak leg alább az elő fizetést, 's magamat, és igyekezetemet kegyes Pártfogásába ajánlván vagyok holtig mélységes tisztelettel.

A' Kegyelmes Urnak
Győr 12 Febr. 1786.

Alázatos Szolgája

Révai Miklós mp.

Mellékelve: »A' Magyar Költeményes Gyűjtémény' kinyomtatására való újonabb Segedelem Kérés. Györött, Strajbig József betűivel MDCCLXXXVI« czimű hat lapos (12 oldalas) nyomtatvány.

A borítékon czímzés: Jaurino

Illustrissimo Domino Domino Josepho S. R. I. Comiti Teleki de Szék, S. C. R. A. M. Camerario, Incl. Comitatus Ugotsensis supremo Comiti, Domino, ac Patrono Gratosissimo *Pestini*.

Papiron, zárópecséttel.

2.

Nagyságos Gróf! Kegyelmes Pártfogó Uram!

Szinte akkor kezdette megint más valami nyomorúság zavarni állapotomat, mikor Nagyságod levelét vettem. Abbann a' zürzavarbann nem lehetett sem kedvem, sem érkezésem válaszolni. A' miket irt Nagyságod, úgy fogadtam, mint Nagyságod írta, és igen gyönyörködtem

benne, hogy ilyly Nagyság olyly szeretettel telylyes Oktatóm méltóztatott lenni. Tsak már állapotom ne vólina olyly zavaros! Pozsonybann vagyok már hat hólnapjától fogva, és ott várom azt a' boldog órát, míg egyszer már anynyi várakozás után a' Delineatoria Scholára Gyórré vissza hivatassam már valami állandóbb állapotra, melylybenn jobban folytathassam azt a' szép munkát, melylybe kezdettem. Igen meg erőtlenedtem, anynyi sok inség után. Szinte abba kelletett vólina mindeneket hagynom. Igen fájt a' szívemnek. Míg tsak ugyan még is valami erőre verdődhessem meg meg újra, addig is ki adtam Faludinak Téli Éjtszakáit. Patzkó könyvnyomtatással elég jó alkut köthettem. Az alatt pedig mindég azon törekedtem, hogy a' Költeményes Gyűjteményt folytathassam. Nyilván vagyon, hogy a' Dedicatiók nagyobb tekintetet szereznek a' Könyveknek, kivált nálunk szükséges is most, mivel úgy hiszik, hogy az Udvar nyomni akarja nyelvünket. Én nagyra vetemedtem. Hogy több Magyar Nagyságokat is az után jobban megkérlelhessek, az első Darabra egy Nagy Felsőgtől kértem engedelmet, a' Kristina Hertzeg Aszszonytól. Ez az engedelem levelet olyly édes érzéssel, a' Magyar Nemzethez olyly különös hajlandósággal iratta, hogy egész Hazánknak vigasztalására lehet. Az egész Gyűjtemény most meg változtatik. A' formatum kitsiny leszén, mint itt a' Téli Éjtszakák, 's inkább akartam a' tavali Darabot semmivel tenni, és kitsinyben folytatni a munkát, mint hogy így nem olyly költséges, mint sem a' nagy formatumot nem folytathatván egészen fen akadni. Újra nyomtatatik Faludi is, egyebekbenn is meg jobbítva, meg másolva, meg is bővítve, és a' két Darab egygyé lészen most. Ebbenn az Editiobann ez most a második Darab. Az első Darab most más munka, melyly Kristina Hertzeg Aszszonyinak vagyon már ajánlva: *Költeményes Holmi egy Nagyságos Elmétől*, ez a' titulusa. Báró Ortzi Versei. Akarnám, hogy ez az első Darab valamivel vastagabb lenne, mivel olly Felsőgnel vagyon ajánlva. Nem esedezhetném-e Nagyságodnak, hogy ide engedné é végre Verseit? Meg vagyon nékem az Atyafiúi Barátságának Oszlopa. Egyebekről is szóllott Nagyságod még Bétsbenn velem, azóta is fogadta, kivált utolsó levelébenn. Bartsaitól is kértem az övét. A' Magyar Nemzet előtt sokat tenne a' Gyűjteménynek előmozdítására mind az a' Felsőges Név, melyly alatt jönne ki ez a' darab, mind pedig azok a' Nagyságos Elmék, a' melylyeknek szép szüleményeik benne foglaltatnának. Kérem, meg ne tagadja. Még vagyon időnk hozzá Juliusig. Ha tsak azt nem gondolja Nagyságod, hogy számosabb volta miatt Versei magokbann is egy jókora kötést vagy Darabot tennének. Loewe a' nyomtatós. Szépek a' betűi, ki teszen a' Gyórin. Esedezvén még egyszer Nagyságodnak, 's ajánlván mind igyekezetemet, mind pedig szegény ügyemet Kegyes Pártfogása alá, vagyok mély tisztelettel

A' Nagyságos Grófnak Kegyelmes Uramnak

Pozson. 1 Maii 1787.

Alázatos Szolgája

Révay Miklós mp.

Papíron.

IV. Dechy Sámuel levelei.

1.

Nagy méltóságú Gróff, Érdemem felett való Jó Méltóságos Uram!

'A Magyar koronáról írott munkámat immár sajtó alá attam, mellynek bizonyosságára ide zárom annak első árkusát. Reményilem jövő Januarius közepéig készen leszen, a' melly számlálásom szerint 25, vagy leg fellyebb 30 nyomtatott árkusokra fog menni. Nyomtató papirosra 2000. író papirosra pedig 300. exemplárokat nyomtattatok. Mitsoda tárgyak fordulynak ebben elő, és minémü rendet tartottam légyen annak kidolgozásában, az ide zárt schemából kitettzik. Nem tagadtam, nem is lehetett, hogy *Sylvester* Pápa egy koronát küldött Szent Istvánnak; ellenben ellene mondhatatlan tanúbizonyosságokból meg mutattam mind azt, hogy ezen Rómából küldetett koronával Sz. István királyi méltóságot nem nyert, mind pedig azt, hogy mostani királyi koronánk különbözik a' Rómából küldetetett koronától.

Ezen jelen való munkámnak világosítására és a' Magyar Publicum előtt lejendő kedvességének öregbitésére 40. réztáblára metztetett és eleven szinnel festetett (illuminált.) táblát fogok hozzá ragasztani, u. m. a' korona első és hátulsó részének; minden királyi klenodiumoknak; 10. ország zászlóinak; a' korona őrizetére múlt esztendőben állítatott 30. Vármegyék nemes Banderiumjainak; a' Király Szent Márton templomban lett fel kenetetésének és koronáztatásának; le tett hitinek; az úgy nevezett arany sarkantyús vitézek ütésének, a' király Király hegyre felmenetelének, és Sz. István kardjával e' világ négy részére való vágásának ki ábrázoló képeit. Ezen képek közül hat egy egy árkusra, négy fél fél árkusra, 30. pedig, egy nyöltzad rész táblákra vagynak ki metszve. Négyen kívül már mind elkészült.

Méltóságos Gróff, képzelheti Nagyságod, mennyi költséget kívánnyon 40 réz tábla metztetése, nyomtatása, ahoz való papiros és kiváltképen illuminatiója. A sok költség anynyira ki üresítette erszényemet, hogy már magamtól tehetetlen vagyok ezen munkámnak tökéletességre való vitelére. Imitt amott próbáltam interesre pénzt fel venni, de sohol sem kaptam. 'A mi' keves költségem volt a' még Osmanografiám második ki adásában, és a' Pannóniai Fenixben fekszik. Apránként ezt is bé fogom venni, de ha a' koronáról irt munkámnak kiadását messzére halasztom, el enyészik a' koronázásnak emlékezete, következésképen héjábavaló leszen eddig tett fáratságom és költségem.

Mellyre való nézve, bátorkodom Nagyságodnak alkalmatlankodni, 's egyszersmind alázatosan kérni, hogy ezen költséges munkámnak tökéletesítésére méltóztasson engemet *öt* avagy *hat* száz forintokkal fel segélleni, melly summát Isten életemnek kedvezvén, jövő Ma, sban, egész háladatossággal vissza fogok Nagyságodnak téríteni. — Nem kívánom, hogy ezen pénz kezemhez jöjjön, méltóztassa azt Nagyságod Títt. Agens Nagy Sámuel Úr kezéhez küldeni, és részenként kiszolgáltatni. — Reményilem, hogy Nagyságod magyar tudományokhoz való

buzgó szeretete arra bírja Nagyságodat, hogy ezen alázatos kérésemet teljesíteni fogja.

A' mellyért a' midőn ujobban alázatosan esedeznék, tapasztalt kegyességében holtomig ajánlott, határ nélkül való tisztelettel vagyok és maradok

Nagyméltóságu Gróff Nagyságodnak
Bétsben 8^a Novembris 1791.

mindenkori alázatos szolgálja

Doct. Dechy Sámuel m. k.

Külön papiron mellékelve:

'A Magyar Koronáról irtt könyvemnek rövid Summája.

Első Rész. 'A Koronákról közönségesen.

1. Tzikkely. 'A Koronáknak első eredetéről. —
2. — 'A régi nemzeteknek Koronáikról.
3. — 'A régi királyi koronákról közönségesen.
- 4., — Az Európai keresztény Királyoknak koronáikról különösen.

Második Rész. 'A Magyar Szent Koronáról.

1. Tzikkely. 'A Magyar Korona minémüségieiről és méltóságáról.
2. — 'A Magy. Koronához tartozó Cienodiumokról, avagy királyi tzimerekről, u. m. a' királyi páltzáról; arany almáról, Sz. István kardjáról, az apostoli kettős keresztéről; Sz. István palástyáról, kesztyűiről és saruiról. *Toldalék.* Az ország 10. zászlóiról.

3. Tzik. 'A Magyar Sz. Korona eredetéről.

4. — Vizsontagságairól, és ide 's tova való bújdosásairól.

5. Tzik. 'A korona őrizetének helyéről és korona fő 's all őrizőkről.

6. — 'A múlt 1790. eszt. koronánk őrizetére fel állitatott nemes ör álló seregekről. Ubi in specie de notione banderiis et antiquis regni banderiis et banderiatis.

7. — A fels. Austriai Háznak Magyar Koronához való jussairól és jutásának módjáról.

Harmadik rész. A Magyar Király koronáztatásának módjáról.

1. Tzikkely. 'A Koronázás mellett szolgáló zászlós Urakról (; de baronibus Regni:).

2. — 'A Magyar Király koronázásának tzeremóniájáról. —

3. — II. Leopóld R. Tsászár és Austriai Fő Herczeg Magyar Királyságra lett Koronáztatásáról. —

A borítékon czimzés: *De Vienne*

Monsieur Monsieur le Comte de St Empire *Josephe de Teleky*, Chambellan de Sa Majesté Imperiale et Royale Apostolique etc. par Raab a Pest. (Ez áthúzva és melléje írva: Vienne.)

Papiron, zárópecséttel, mellékelve hozzá: »A' Magyar Szent Koronáról irtt munka« első nyomtatott íve.

2.

Nagyméltóságú Gróff Érdemem felett való Jó Méltóságos Uram!

Minapi Pestre küldött levelemben, sajtó alatt lévő könyvemnek el készítésére öt vagy hat száz forintokért esedezem Nagyságodnak. — Most már, a' midőn ezen munkám felől közönséges jelentést botsátottam ki, s tellyes reménységben vagyok, hogy arra nem kevés számmal fognak praenumerálni, fele is, az az három száz forint is elég volna egynehány réz tábláknak metztetésére, papirosra 's illuminatióra addig, míg több költségem érkezne.

Minthogy pedig az előre fizetendő pénz Februariusnak végeig fel nem érkezhetik, és így költség nélkül lévén, kéntelenittetem a' munkát félbe szakasztani: ahoz képest alázatosan esedezem Nagyságodnak, méltóztasson nékem 300. forintokat költsön adni, 's ezen kegyessége által könyvemnek elkészítésében fel segélleni, másként el nem készülvén a' munka jövő Martiusig, a publicum előtt való Creditumomat egészen el fogom veszteni. —

A' nékem költsön adandó pénzt jövő József napi Pesti vásárra, ugyan ottan Pesten le fogom Nagyságodnak fizettetni, 's e mellett velem közlendő Jótéteményeiért örökös háladatossággal lenni.

A' ki mostan is, ohajtva várván Nagyságod kegyes válaszát, határ nélkül való tisztelettel vagyok és maradok

Nagyságodnak

Bétsben 21. Dec. 1791.

alázatos szegény szolgálja

Doctor Dechy Sámuel m. k.

A borítékon czímzés: Monsieur Monsieur le Comte de St Empire Joseph de Teleky, Chambelan de Sa Majesté Imperiale et Royale Apostolique a Son Logis.

Papiron, zárópecséttel.

V. Engel Keresztély levelei.

1.

Viennae 12. Novembris 1793.

Excellentissime Domine S. R. I. Comes, Domine et Fautor mihi gratiosissime!

Excellentia vestra forsitan adhuc ex integro oblita haud est, me praeterito anno ad quaestionem de expeditionibus Trajani ad Danubium a Regia Scientiarum Societate Göttingensi positam respondisse et ad praemium ab eadem societate propositum post professorem Norimbergensem Mannert proxime accessisse. Cum ex una parte editionem huiusce opusculi mei, historiam simul veteris Daciae usque ad Aure-

D. L. B. Alex. Prónay obtinendi fortunam habuerim: pro insigni mea in Excellentiae Vestrae favore erga me et literaturam in genere confidentia enixe Excellentiam Vestram simulque demisse interpellare sustineo, ut praeattacto meo petito, dummodo per alias E. Vestrae occupationes et circumstantias licuerit, deferre, dissertationesque illas exquiri curare et mihi transmittere ne dedignetur. Pro usu illarum publicas quoque agere gratias, jucundissimo mihi ducam officio.

Ne vero Excellentiae Vestrae longis scriptitationibus molestus sim: illud unum adjicere adhuc audeo: me plane nunc in eo versari, ut e clementia Augusti vel actualem Censoris spartam, vel aliud conveniens cum promotione officium consequar. Stabilité haec ratione Vitae meae sorte, innitar promissis mihi ab Excellentia Vestra iam aliquoties liberaliter factis et Szirakinum pro aliquo brevi tempore excurram; dummodo tale temporis punctum seligere liceret, quo et Excellentiam Vestram ibi venerandi occasio esset. Qui interea etiam gratiae et favoribus pretiosissimus Excellentiae Vestrae devotus infucato et profundo venerationis cultu persevero

Excellentiae Vestrae
Viennae 19ª Jan. 1796.

Humillimus Servus

Christ. Engel.

Si forte Ill^{mus} D. L. B. Prónay Pesthini nunc moraretur (: quod quidem certo non scio, secus eidem scripsissem:) illum obsequiosissime revereor. Ignoscat Excellentia Vestra scriptori harum literarum multifariis negotiis obruto, si quid non satis recte et cum lituris scripserit.

A borítékön czímzés: Vienna

Excellentissimo ac Illústrissimo D^{no} S. R. I. Comiti Josepho Teleki de Szék, Coronae R. Hungaricae Custodi et Regni Baroni, S. C. R. et A. M. Camerario, Consiliario, status actualis Intimo, I. Comitatus Vgo-censis supremo Comiti, Tit. D^{no} et Patrono mihi gratiosissimo, colendissimo *Pesthini*.

Papiron, zárópeccséttel.

VI. Gróf Széchenyi Ferencz levele.

Soprony 30. novembris 1793.

Méltóságos Gróff Titkos Tanács Kiváltképpen való Uram!

Nagy emlekezetü Cornides Dániel Ur tudománybéli Hagyományainak, nevezetesen kézírásainak Laistromából tudom, hogy az emléttet Urnak halála után, részszerént némely azokat tárgyazo kézírások jutottak Excellentziádnak Birtokában, mellyek vagy az én Pénz gyűjteményemben nintsenek, vagy annak gyarapítására utat mutathatnának. — Mivel fel tett szándékom a Hazai Történeteknek meg világosétására a

Magyar országi, s' ahoz tartozott vagy tartozó Tartományoknak Pénzeibül egy olly gyűjteményt alkotni, melly (:a mennyire ki telhetik :) mind ekkoráig leg tökéletesebb: előre is engedelmet kérek Excellentiádtul hogy ezen közben nékem adando Segedelmét és jelessen aszt kérem, hogy az ide rekesztett $\frac{1}{2}$. Laistromban lévő kéz Írásokat, és Pénzeknek nyomtatvánjait nékem vagy el adni, vagy azokat számomra le másoltatni, és elküldeni ne terheltessen. Nem lettem volna valóban Excellentiádnak ebben Terhére, ha nem tudnám, hogy Excellentiád is egyike azon érdemes Hazánkfiainak, kik a Honnyai Tudományokat magok is felette gyakorolják, másokat is örömost segítnek azoknak gyakorlásában. Ebbéli szivességét Excellentiádnak erős bizodalommal remélvén szokott igaz tisztelettel vagyok

Excellentiádnak

alázatoss szolgálja

Grof Széchenyi Ferencz.

Más papiron mellékelve:

MSS.¹ Danielis Cornides ad rem Hungariae Numariam pertinentia

1., Volumen vastum innumeras animadversiones in rem numariam Hungariae complexum auctore Dan. Cornides. —

2., Collectio plurimorum numorum ectyporum Hungariae aut typis expressorum, aut manu pictorum, vasta et dives collectio.

3., In des Herrn Graffen von Festetics Münzsammlung befindliche seltene Stücke. — Item in dem Kaiserlichen Münzcabinet.

4., Kurzer Entwurff einigen biblischen Sprüche, und Historien, die auf Medaillen sich befinden, und grossen Häuptern in Ungarn zu ihrer Ehre geschlagen worden, nebst beigefügter Veranlassung zu der selben Verfertigung völliger Anführung der dabei befindlichen Worte, auch Anmerkung des Gewichts und Materie jeglicher Münze, abgefasst von M. Christian Siegeln.

A borítékon czímezés:

Sopronybúl

Méltóságos Gróff *Teleky József* Urnak, Fels. Tsász. Ap. kir. Belső Titkos Tanátsnak s' Tettes Nemes Ugotsa Vármegye' Fő Ispánjának Ó Excellentiájának. —

Papiron, zárópeccséttel.

VII. *Kazinczy Ferencz levele.*

Nagy Méltóságú Gróf, Fő Ispán Ur, nagy kegyességü Uram!

Vitéz József Urunk leveléből azt a' reményt meritem, hogy azt a' skatulyácskát, mellyet nékem Zürichből Geszner Salamonnak özvegye ajándékban küld, és a' mellynek szerencséje volt Excellentiád által is

¹ Manuscripta.

tekintetbe vétetődni, Bécsből Excellentiád Pestre hozni méltóztatott. Ha így volna, esedezem alázatosan kiadattatása eránt, s Excellentiádnak kegyességét alázatosan köszönöm.

Némellyek az itt körül lakozó Kathólikussok közül, még pedig nem kevesenn, Excellentiádnak Személyét Jakobinus gondolkozással vádolják, 's azt mondják, hogy maga az a' segedelem is, mellyet Excellentiád a' Diétai segedelmen felül nyujt a' Franciák ellen való had folytatására, nem egyéb, mint Gleissnerey. Én kötelességnek állítottam Excellentiád mellett kikelni; és azt annál készebben, mivel Excellentiádnak Antijakobinus gondolkozását ismerem. Maga ez a' vád Excellentiád előtt talám sem ujság nem lessz, sem Excellentiádat érdeklenni nem fogja: de én meg nem bocsáthattam volna magamnak, ha akármely okok miatt bár, azt bé jelenten el mulattam volna. —

Ajánlom magamat Excellentiádnak igen hathatós kegyességeibe 's maradok hazafiui hív tisztelettel

Excellentiádnak

Január 13 d. 1794.

legalázatosabb szolgálja

Kazincy Ferenc.

Czímzés a borítékön: A Son Excellence Monsieur Joseph Comte Teleky de Szék, Suprême Comte du Comitát Ugocsa, Chambellain de Sa Majesté Imp. Royal. Apost. et Conseiller d'Etat Intime a *Pesth.*

VIII. *Wéber Simon Péter levele.*

Méltóságos Gróf! Kegyelmes Uram!

Még az elmúlt Esztendőben küldött hozzám Tiszt. Őri Gábor Úr S. Pataki Professor, egy Manuscriptumot olly jelentéssel, hogy ezt a' Munkát Ő Kegyelme Frantzia nyelvből Magyarra által fordította, még pedig Excellentiád parancsolatjára, és hogy azt Excellentiád maga, Költségével fogná ki-nyomtatni. A' könyvnek tizmeje ez: *A' Vallásbéli Értelmeknek tetemes Hasznairól. Irta Frantzia nyelven Necker Jakab, Ki-adta Magyarúl Őri Fülep Gábor P. P.* —

Ezt a' Munkát T. Őri Úr kívánságára fel-adtam a' Bétsi kir. Censurára. Több hetek el-teltek, míg azon által ment, mert tsak egy Magyar Censor vagyon ott, a' dolog pedig sok. Nem régiben visszavettem azon Manuscriptumot illy alá-irással: *Opus versione Hungarica et tam felici interprete omnino dignum admittitur. Engel mpria Imprimatur Escherich mp.* — Ezt tudtára adtam említett Professor Úrnak; felelt: hogy irjam Excellentiádnak a' dolgot, ő is fogna irni, és így várjam azután kegyelmes parantsolatját.

Őri Úr' feleletje bátorított engemet, hogy ezen Levelemmel terhére légyek Excellentiádnak, és minden alázatossággal kérdezni, hogy mit méltóztatik parantsolni már a' munkával, mitsoda formába, in 8vo majori (: melly hozzá leg-illendőbb volna :) vagy közönséges nyóltzad

részbe; Író papirosra vagy nyomtató papirosra és mennyi számú Exemplárokat kívánna?

Élek abba a' reménységbe, hogy nem sokára vagy nékem, vagy Professor Őri Urnak, kegyelmes Parantsolatját megírni méltóztatik. Én pedig ajánlom hív szolgálatomat mint ebben mind akár mitsoda más dologban, és kívánom az Istenőtől hogy sokká tartson Excellentiádnak Életét, mely tsak a két Hazának és Vallásának boldogság munkálódásában el-foly. Ezen buzgó óhajtásom mellett vagyok és maradok

Excellentiádnak, Kegyelmes Uramnak!

Pozsonyból die 12. Febr. 1795

legkészebb alázatos szolgálja

Wéber Simon Péter mp.
könyv-nyomtató.

A borítékon czímzés: Pozsonyból

Ő Excellentiának Méltóságos Gróf Teleki József Úrnak, királyi belső Titkos Tanácsos, T. N. Ugotsa Vármegyének Fő-ispánya és királyi arany Kúltos Úr 's. a. t. Kolosvárott.

Papiron, zárópecséttel.

IX. Kazinczy Ferencz levelei gróf Teleki Lászlóhoz.

1.

Méltóságos Gróf Táblai Báró 's Administrátor Úr, nagy tiszteletű Uram!

Erdélyi Leveleimet e' tavasszal le akarván vinni Pestre, 's egyedül oly véggel, hogy azokat a' Méltós. Grófnak is felolvashassam, attól tartván, hogy valamit olytat mondhatnék Erdély és a' Teleki ház felől, mellyet nem kell elmondanom. Ettől annál nagyobb okom van tartani, mert Ő Excell. a' Cancelláriusnak válaszából is látom, hogy egy nekem ártatlannak látszott dolog Ő Excellentiájának nem volt volna kedves, ha elmondattott volna. A' dolog csak Genealogiai lánczot illet. — De ezen utam elmarad sok okaim miatt, 's azért is, mert a' nyomtatást tovább halasztanom lehetetlen. Hatszor dolgozám újra meg újra a' Munkát, 's az elmúlt nyáron beküldém Erdélybe, hogy ott olvassák-meg, 's mutassák-ki a' mit vagy kihagynom, vagy meg változtatnom, vagy hozzá-tennem kell. Azolta ismét egészen újra dolgoztam az őt koncz papirosból álló Munkát, 's úgy tetszik, ezen hetedikszéri dolgozásom sajtó alá mehet már, kivált minekutána azt ott egy nagy férjfi megtekintette. Egy kívánságom volna még: — az, hogy a' Teleki ház' Genealogiáját a' szerint dolgozhassam fel, mint a Bethlen házét adom; ezt nem valamely titkos okra nézve, hanem azért, mert ez szülte Gábort, Jánost, Farkast és Miklóst, kik a' haza történeteiben fénylenek, 's örökké fognak fényleni. Munkámban semmi egyéb ház' Genealogiája elő nem fordul ezen egyen kívül. Melly szerencsés volnék én, Méltós.

Gróf, ha azon kedvezésével dicsekedhetném a' Mélt. Grófnak, hogy a' Teleki Mihály maradékát is előszámlálhatnám. Ezért esedezem a' Mélt. Gróf előtt alázatosan. A' leányokat is szeretném említeni, de csak magokat és férjeiket, nem maradékaikat is. — Mihálynál' említeném a' Garázdákat és Vitéz János Püspököt. A' ház a' haza' történeteire nézve, Mihálynál' kezd ragyogni, 's úgy ragyogni, a' hogy kevés ragyog.

Vissza jövén Kolozsvárra Enyedről, említettem volt a' Mélt. Gróf' már siratott testvérének, hogy az Enyedi Bibliothéca a' Teleki háznak olly kincsét bírja, mellyet, hihető, vagy ellopott Benkó József, vagy kölcsön vett volt 's vissza nem adott. 204 originalis levél a' Telekiektől és a' Telekiekhez, nevezetesen Mihályhoz, együvé varrva, vagy kötve, a' Benkó M.S.¹ai között áll ott. Én tudom mit kíván tőlem a' Moralityás, 's az a' megbecsülhetetlen jóság, a' mellyet Enyeden erántam mind Ő Exc. a' Collégium' mostani Curátora, mind a' Professorok bizonyítottak; de a' háládatosság itt conflictusba jő a' Moralityásnak egy más parancsolatjával, melly azt kívánja, hogy adjak hírt a' tulajdonosnak, hol van elveszett portékája, és hogy ezt a' megholt Grófnak, 's most a' Mélt. Grófnak is, kijelentem, magam előtt nem szégyelem. Azonban előre látván, hogy az Enyediéknak épen nem volna kedves, ha megtudnák, hogy a' hospitalitást így fizetem: alázatosan kérem a' Mélt. Gróft, méltóztassék nevemet elhallgatni. Én, ha az én familiátmat illető papirosok jutottak volna oda, azt az ajánlást tenném nekik, hogy azokat nekik leiratom, de az Originálokat semmi áron nem hagyom ott. —

Visszatérek előbbi kérésemre; esedezem alázatosan, méltóztassék a' Méltós. Gróf az említett Genealogiai elágazás által Munkám' becsét nevelni. A' jótétel nem egyedül velem, hanem az egész hazával 's a' maradékkal lesz közölve. Én a' Telekieket forró tisztelettel szeretem, 's előadásom éreztetni fogja érzéseimet.

A' Tudom. Gyűjtem. Januáriusi darabjában nagy figyelemmel 's tisztelettel 's örömmel olvastam a' Méltós. Gróf Értekezését. A' ki elkészülve, szabadon, tüzzel szól, de erőszak nélkül 's proselytusokat a' czimborálkodások 's ígéretek 's rettentések által gyűjteni nem igyekszik, előttem mindég tiszteletes, mert azt teszi, a' mit az ügynek általa ismért java 's a' köz haszon kíván; 's a' Méltós. Gróf erre ada, kivált Értekezésének utolsó soraiban, tiszteletes példát. Bár mindenek ezt tenék! bár az 1817 és 1818 diki Redactio is ezt tette volna, a' helyett hogy erőszakoskodott, az ellenmondásokat fel nem vette, 's a' maga által kedvelt félnek vastagságokat engede. Annál élesztőbb az, a' mit az ez idei Redactio tevé törvényül magának. A' mi a' Pápai Catechismussal történt, rettenetes igazságtalanság; 's ámbár annak pártfogásáért némelyeknek dühödt bosszujokat tapasztalom, örvendek, hogy magamat kitettem. Ha a' Tud. Gyűjt. azt tette volna továbbá is, egy új Holnapos Irásunk fogta volna hallatni magát. — A' Nyelvbeli Újítások dolgában én ellenkező értelemmel vagyok mint a' Mélt. Gróf,

¹ Manuscriptum.

mert az Értekezés csak a 'Stylistica' alsóbb neveit vette tárgyba: de követni fogom a Méltós. Gróf dicső példáját, 's az erőltetést továbbá is kerülni fogom. Annak haszna úgy sincsen, 's itt is igaz, hogy a' mi hitből (okokon épült meggyőződésből) nincs, az nem állhat meg, annak előbb utóbb fel kell dőlni. Nem ismerek barbarusabb gondolatot mint azt, hogy tudománybeli dolgok szedett és számlált vokok és parancsolat által kormányoztassanak, vagy hogy alku szerint határozassék meg valami, 's a' mire engemet Consil. Fejér Úr hívta meg, hogy az EGGYSÉG kedvéért egyyikünk a' maga gondolkozását 's érzését 's vélekedéseit áldozza fel a' másikának. Meg nem tudják fogni, hogy én az Erdélyi Levelekben péld. elég jól és tisztán irok magyarul, 's épen nem így a' postai stílusú dolgozásokban; 's nem látják, hogy Cicero sem úgy szólott a' Nép előtt mondott Beszédében, mint midőn Atticushoz és a' testvéréhez irt, hogy Virgil és Horátz tele vannak Hellenismusokkal, és hogy Homérban sok van a' mit a' prosaista Görög nem mondott. — Ezen a' mezőn is egyy nagy fényt ad a' Teleki ház a' hazának. Melly tanult, lelkes 's nagy tüzzű férfit a' Méltós. Gróf kedves fija! Nekem ez most minden gyönyörűségem, minden reményem; 's valamikor ősz hajamat pillantom meg, elfog az az elkeseredés, hogy ennek teljes virágát nem fogom érhetni. Midőn én a' Romy Munkájához megirtam az Előbeszédet, meg sem álmodtam, hogy belőlem jövődőlés' lelke szól. Örvendjen a Méltós. Gróf azon dicsőségének, hogy illy fiat nemzett 's nevelt a' hazának, 's annak a' lelkes asszonynak, a' ki ebben a' Méltós. Gróft segítetté, mutassa be az imádásig menő tiszteletet nevében.

Maradok alázatos tisztelettel A' Méltós. Grófnak
Széphalom Február 23 d. 1819.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

A borítékon czimzés: A Monsieur Monsieur le Comte Ladislaus Teleki de Szék, Baron de la Table Royale, Administrateur du Comté de Somogy, Chambellan de Sa Majesté à Pest Serviten Platz im eigenen Haus.

Papiron, zárópecséttel.

2.

Méltóságos Gróf Septemvir és Fő-Ispáni Administrátor, nagy tiszteletű Méltóságos Uram!

A' Méltóságos Grófnak hozzám ereszteni méltóztatott levele egészen érezteté velem azt a' kegyesség nagy mértékét, mellyel erántam viseltetni méltóztatik, a' nélkül hogy én azt megérdemelhettem volna. Így a' mennyire szerencsémnek örvendek; épen annyira megpirítva érzem magamat e' kegyesség által. Mint óhajtanám, Méltóságos Gróf, hogy azt egyy vagy másképen érdem által nyertnek tekinthetném! De

annyit szabad mondanom, 's légyen az egész köszönete a' tehetetlenek, hogy a Méltós. Gróf megbecsülhetetlen jóságai hálátlanak nem jutottak.

Sok hónapokig hallgattam, 's azért hallgattam, hogy Erdélyi Leveleim' Manuscriptumát, minekelőtte azt sajtó alá ereszteném, a' Méltóságos Gróf' ítélete alá terjesszem. Mert ha azt Erdélyben néhányan megolvasták is, lehet valami benne, a' mi kitörlést 's változtatást kívánhat, vagy a Telekieket egy vagy más okra nézve kedvetlenül érintheti-meg, a' mit én távolról sem gyaníthatok. Hogy rajtam valami ilyen ne történhessen-meg, fogadom a' Méltós. Grófnak, hogy mihelyt azt Censorom visszaküldi (hatodik hónapja, hogy kezében vagyon), 'a Méltós. Grófnak elébe terjesztem. Valaha talán elkészül megtekintésével. Még eddig csak azt tudom, hogy keveset törle-ki. Bethlen Gábor felől egy helytt azt beszélém, hogy Magyar Királynak választatott. Itt e' szöveget szúrta textusomba: *A' pártosok által*; 's ha változtatásai mind ilyenek lesznek, nem lesz panaszom ellene. Bár az ő szavait cursív betűkkel rakathatnám-ki. —

Alázatosan köszönöm kérésem' teljesítését a' Teleki ház' eredete 's elágazása felől: de a' Méltós. Gróf' kegyessége engem arra vetemít, hogy a' férjfi Telekiek' neveik mellé viselt méltóságainak feljegyzéséért is esedezzem, és a' Méltós. Gróf' kedves testvérenek bővebb Biographiájáért mint a' mellyet az Erdélyi Muzeumban találunk. Az jól van dolgozva; de mégtörténhetik, hogy a' Méltós. Gróf olly híreket adhat mellé, mellyeket a' Haza örömmel venne.

A' Méltós. Gróf' vélekedései a' Magyar Nyelv boldogítása 's gyarapodásának szerei felől az enyéimekkel nem egyeznek: de a' Mélt. Gróf az a' nemes lelkű férjfi, a' ki tulajdon fíjának sem parancsolja, hogy gondolatit az atyai tisztelet' miatt feláldozza. Én a' Méltós. Grótot nem ellenkezőmnek óhajtom, hanem Bírámnak. Imhöl vagyon tehát egy Értekezésem a' Tudom. Gyűjtemény' számára; méltóztassa azt megtekintésére a' Méltós. Gróf, 's adja-által, esedezem alázatosan, nagy-lelkű kedves fíjának, ki, reménylem, nem bántatik-meg azon kérésem által, hogy onnan mehessen a' Trattner' kezébe. — Rettegem azt az Egység ideáját Méltós. Gróf, mert látom mit akarnak; s nem rettegem, mert látom, hogy azt soha el nem érik. Csak kárt ne tehetnének vele! De azt tehetnek.

Maradok alázatos hív tisztelettel A' Méltóságos Grófnak
Széphalom Aug. 27 d. 1819.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

Kívül a borítékon címzés: Méltóságos Gróf Széki Teleki László Úrnak, a' Felső Hétzemélyi Fő-Itélőszék' Bírójának, Tekint. Somogy Vármegye' Fő-Ispáni Adminisztrátorának, a Csász. Kir. Apostoli Felső Kamarásának etc. etc. alázatos tisztelettel *Pesten*.

Papiron, zárópecséttel.

3.

Méltóságos Gróf, Septemvir és Administrator Úr, nagy tiszteletű Méltóságos Uram!

Erdélyi Leveleim Manuscriptumát végre megkaptam a' Censortól. Keveset törle - ki, 's rendeseket. — Kolozsvár felől azt mondam, hogy a' midőn szemem meglátta a' várost, annak ideája nagyútt előttem, azon képzelet által, hogy ott született Hunyadi Mátyás és Bocskay István. — *Bocskayt*, úgy mond a' Censor, *Mátyással* 's a' fejjebb említett Trajánnal, ki látta Kolozsvárt, *összehasonlítani tudatlanság, mert Bocskay pártütő volt és erkölcstelen.* — Megengedte ugyan annak említését, hogy Bethlen Gábor Magyar Királylyá választatott, de azt kívánta, hogy ezt tegyem mellé: *per rebelles*, 's teljesítve lesz akarata. Keserves dolog, Méltóságos Uram, hogy az Iró' dolgozását Censor rostálgatja, noha látom, hogy a' szerint a' hogy vagyunk, szükséges hogy Censoraink legyenek. Két vagy három más Jegyzéseit nem említem, mert kevés tekintetűek.

E' szerint kezemben lévén már a' Munka, sietni fogok azt a' Méltóságos Grófhhoz leküldeni, 's esedezem alázatosan, méltóztassék minden észre - vételeit a' legnagyobb szabadsággal közleni velem, 's a' munkát bővítései által becsesebbé tenni. És oh bár azt nyerhetném - meg, hogy a' Kézírást Ő Excellentiája az Erdélyi Cancellárius is láthatná! A' munkára Magyarországnak nagy szüksége van, mert mi Magyarok ezt a' velünk rokon hazát nem ismerjük, 's a' mi a' nem ismerésnél még rosszabb, hibásan ismerjük; s minthogy azt, barátimnak sürgető leveleik szerint, a' Publicum nyugtalanul várja, szeretném minél kevésbb hibával eresztetni - ki kezeimből. Az a' kegyesség a' mellyért a' Méltós. Grófnál e' részben esedezem, annak bizonyosan nagy érdemet fog adni.

A' Tud. Gyűjt. legközelebbi darabjában Prof. Ercsey Úr egy Értekezést ereszte közre, mellyet nekem nem lehet nem javálnom. Verseghi a' maga Analyt. Grammaticájában nem szereti, hogy az Irók a' magok hypothesisseiket schóliónok és Glossariumok által támogatják, 's szeretné ha a' nyelvtanítás csak az azok' külön jussa volna, a' kik Grammaticákat írtak 's irnak: Ercsey Úr épen az ellenkezőt tanácsolja, 's elkezdé a' jó példát. Bár sokan követnék, 's a' Tud. Gyűjt. kiadói ne sokallanák a' Nyelvet illető dolgozások' felvételét. Ercsey Úr ellen csak azt kellene megjegyeznem, hogy némelly elnevezései nem *nevek*, hanem *definiók*, 's hosszóságok miatt hasznavehetetlenek; és hogy csak azért nem fogadni - el a' tanácsot, mert *Társaság* adná, makacsság volna: de a' *Társaság* adhatna olly tanácsokat, a' mellyeket makacsság nélkül is lehetne el nem fogadni.

Interdum populus (multitudo, — Societas et Academia) rectum videt; est ubi peccat — úgy mond Horátz, még pedig Litótesszel, s' engedje Kérdennem a' Méltóságos Gróf, mit lehetne, mit kellene várnunk az olly Tudom. Társaságtól, a' mellynek tagjai közt egynehány Czinke Ferencz volna. E' névnek megnevezésére az bátorit, a' mit a' Tud.

Gyűjt. legutolsó Kötetében találtam. Pedig Czinke Úr Professora Nyelvünknek, még pedig a' Magyar Ország első iskolájában.

Alázatosan kérem a' Méltós. Grófot, ne végye megbántásnak, ha arra kérem, hogy az ide zárt levelke Thaisz Úr által juttassék Trattnernek kezéhez.

Egyéberánt maradok a' leghivebb tisztelettel A' Méltós. Gróf, Septemvir 's Administrátor Urnak
Széphalom Septemb. 28 d. 1819.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

A Trattnernek szóló mellékelt levél így hangzik:

Bizodalmas Drága Jó Uram, érdemes barátom,

A' Kassai postaszekér által fogja venni az Úr Octóbernek közepe táján azon Értekezésemnek újabb dolgozását, mellyet minap *Orthologus és Neologus; nálunk és más nemzeteknél*, czim alatt küldöttem az Úr' kezéhez. Kérem tehát az Urat bizodalommal, méltóztassék ez eránt jelentést tenni a' Tud. Gyűjt. tisztelt kiadójnál, hogy a' beküldött munka ki ne adassék. Sőt kérem az Úrat, cselekedje, hogy a' beküldött Értekezést visszakaphassam.

Maradok szíves tisztelettel
Széphalom, September 28 d. 1819.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

Kivül a közös borítékon czimzés: À Monsieur Monsieur le Comte Ladislas Teleki de Szék, Assesseur de la Table Septemvirale, Administrateur du Comté de Somogy, Chambellan de Sa Majesté à Pest.

Másfél ív papíron, zárópecséttel.

4.

Méltóságos Gróf Fő-Iszáni Administrátor és Septemvir, nagy tiszteletű Méltóságos Uram,

Negyvennyolcz órája, hogy Erdélyi Leveleim' Manuscriptumát Zemplény Vármegyei Esküdt Bárczy Úr Pestre levitte. Azt a' Generális Báró Vay Miklós Ur' fiai' Nevelőjöknek Szabó Urnak fogja általadni, kit azon barátságos szolgálatra kértem - meg, hogy maga nyújtsa - be a' Méltóságos Grófnak. Így az vagyon hátra hogy a' Méltóságos Gróf előtt esedezzem alázatosan, méltóztassék a' Munkát minél szorosbb megvizsgálás alá venni, 's mind kijegyzeni azon helyeket a' mellyeknek elhagyni, megváltoztatni, vagy kibővítetni kell. Azt már sokan látták, de azért az olly Megítelő' vizsgálása mint a' Méltós. Gróf, épen nem lesz szükségtelen; sőt én meg vagyok győzve az eránt, hogy

engem e' munkában senki sem vezérelhet inkább, mint az a' tudományairól 's szive szent érzéseiről ismeretes nagy férjfiú, a' kinek tekintetei alá azt itt nyújtom - be.

Épen nincs ellenemre, hogy a' Munkát mások is lássák, ha úgy ítélendi szükségesnek a' Méltós. Gróf: de arra kérem alázatosan, hogy azt szobájából senkinek ki nem adni méltóztassék. Már megtörtént velem, hogy a' Trattner' kezeiből ellopták Manuscriptumomat azok, a' kik nyelvemet nem szeretik, és engemet erőszakkal szeretnének az egyedül idvezítő Grammaticai Hit' követésére szorítani; 's ez érhetne itt is igen könnyen. Pedig már e' munkám' sokszori dolgozásába beléuntam, és ha el nem volna híresztelve a' szándék, talán nyomtatatlan hagynám.

Kézírásom nem csak sok hézaggal ment-le, nem lévén elég időm azoknak kipótlására, hanem megolvasatlanul is. Szerettem volna pedig a' Telekiek felől szóló Levelet elkészíteni. Azt Zilahi Péter Ujhelyi Prókátor Úr fogja levinni a' Méltós. Grófhhoz még Januáriusban; 's alázatosan kérem, hogy a' Manuscriptumot ezen Prókátor Úr által visszaküldeni méltóztassék.

Alázatosan köszönöm a' Méltós. Grófnak kegyességét, hogy Értekezésemet a Tudom. Gyűjtem. Kiadójinak általadni méltóztatott, 's itt újra esedezem, méltóztassék elnézni azon vétkeket, hogy néhány sort Fiscálisának Thájsz Úrnak ide zární bátorkodtam.

Kegyességeibe ajánlva alázatos tisztelettel maradok A' Méltós. Grófnak alázatos szolgálja

Széphalom Január 4 d. 1820.

Kazinczy Ferencz.

A mellékelt és Thaisznak szóló levél szövege a következő:

Nógrád Vármegyei Táblabíró Tekintetes Thájsz András Úrnak Kazinczy Ferencz baráti szives tiszteletét.

A' Magyar Irók, kifáradva azon esztelenségek' mondogatásában, melyet a' Külvilág titulaturának nevez, már 1780 körül a' Római móddal szólítgaták Leveleikben egymást. Engedd-meg tisztelt férjfi, hogy Hozzád szólván, kit első fellépésed olta szivesen szeretek, utolsó soraid olta pedig, melyek velem minden érzéseidet látatják, lángolva óhajtok barátomnak tekinthetni, a' Római módot követhessem. Még e' holnapban fogod venni egy hosszúcska leveletem. Itt nem az Iró, hanem az Atya szól hozzád.

Ismért szerencsétlenségemen kívül, mely engem, hét eggyeránt osztozó testvéreknek egyikét, egészen megronthatott volna, tetszett a' Gondviselésnek napjaimat egy oly testvér által keseríteni-el, a' ki lelkes és igen nemes érzésű, de kora által elgyengített anyámat a' maga alacsony céljainak eszközévé tette, 's minthogy az anyám mellé rejtezett, ki engem igazán szerete és a' kit én a' gyermeki érzésnek legtisztább és forróbb hűségével szerettem, általam nem bántathatott. — Ez nem vala elég; feleségemnek is épen illy testvért ada a'

Gondviselés, de a' ki az enyémtől abban különböz, hogy ez csak erszényemet rontja, de nem keserít. Meghalván szülei, két leány-testvéreit egészen kirekeszté ezeknek minden birtokaikból, 's feleségem, hat gyermeknek anyja, mindedig semmiben nem succedált. Elíndítottam sógorom ellen a' pert az Eperjesi Tábla előtt, 's egy Requisitoriumra vagyon szükségem. A' Generális Báro Vay Miklós Úr Nevelőjét megkértem, hogy azt nekem expediáltassa, 's küldje első postán. Kérlek, érdemes férjfiu, méltóztassál Szabó Úrral szólni, vette e kérésemet, 's teljesítette e? és ha az még eddig nem volna teljesítve, vagy ha Szabó Úr talán nem volna Pesten, tedd Te, a' mit tőle várok, mert Prókátorom addig, míg az Irásokat nem veszi, nem dolgozhatik.

A' Requisitorium expeditiójára ez a' Jegyzés kívántatik,

sonans VCapitulo Scepusiensi, pro parte Sophiae Antoniae Comitissae Török de Szendrő, Francisci Kazinczy de eadem Conthoralis.

A' pert nekem lehetetlen elvesztenem. De e' nehéz időkbén hat gyermeknek szüksége van az anyjok' birtokára is. 'S nagy korom arra ínt, hogy siessek gyermekeimnek megnyerni a' mi őket illeti. Özvegynek 's árváknak bajos a' perlekedés.

A' feleségem' nagyatyja Gróf Török József eladta minden ősi birtokait, melyek nem lehettek csekélységek, minékutána ő Török Ferencznek és Wécsey Susánának egyetlen gyermeke volt, hogy az Ónodi nagy Dominiumnak hasonfelét megvehesse. Elidegenedett ezért a Sávolyi Dominiumnak negyedrésze is, melyet az Ipam testvér néniének fija Báro Henniger 1819. megnyert az Almásy Antal ellen intézett perben. Ott ingerálva vala az én feleségem is. Azonban a' sógorom ebben is titkot csinál előttünk, 's én azt sem tudom, hol Henniger, és kitől kellene kérnem felvilágosítást. Kérlek, ha ezek eránt tudsz valamit, méltóztassál velem tudatni. Ki a' Henniger Directora? úgy hallom, valamely Sontagh Úr? 's ez hol lakik? 's nagy e vagy kicsiny a' nyert birtok, 's Almásy Antal hol lakik? —

Báro Sennyei János Januar 2 d. meghala. Nevezetes Testamento felől, mely a' jövő Gyűlésünkben fog felolvastatni, ne szólj a' Tud. Gyűjtben, míg tudósításomat nem veszed. — Élj szerencsésen.

Széphalom Január 4 d. 1820.

Ha a' Szilágyi Samuel Biographiája megjelenhet a' Tud. Gyűjtben, annak leginkább maradékai miatt fogok örvendeni, kik azt várják. —

A borítékon czimzés: à Monsieur
Monsieur Ladislas Comte Teleki de Szék, Juge de la Table Septemvirale, Administrateur au Comté de Somogy, Chambellan de Sa Majesté, Pest.

Papiron, zárópeccséttel.

5.

Méltóságos Gróf, Táblai-Báró, nagy tiszteletű kegyes Uram!

Elmult harmincz esztendeje, hogy én Szallusztot fordítani elkezdtem, és azolta soha sem szüntem meg igazítgatni dolgozásomon; azt akartam, hogy az a' *color Romanus* hogy az a' *Szalluszi arcz*, legyen meg fordításomon, melly magát Szallusztot egyetlenné teszi; melly miatt vádoltatik, mint törvényrontó, apróságokon-kapkodó, különöz: de a' melly miatt azt a' dicséretet is nyeré, hogy ő a' leg-numerosusosabb Író minden társai között, és hogy ő szépségben, erőben, kevésbeszédűségben minden másokat felülhaladott; felül még Cicerót is.

Hadd tégyem azt a' vallást a' Méltós. Grófnak, de csak magának, hogy ezen makacs feltétemben az tüzele, hogy ezek a' szokás-tisztelőök engem épen azért verdestek, a' miért Szallusztot a' magakorabeliek és az újabbak. Érzem én, a' mit ők, hogy én Szalluszt nem vagyok, és így a' mi Szallusztnak szabad, nem szabad nekem: hogy tehát vádjokat elakaszthassam, magát Szallusztot látám jónak fordítani, 's a' maga színében és arczában.

Ime kész a' Munka, 's harmincz esztendei gondjaim után, 's a' 67 dik esztendejébe belépett ember közel a' határhoz szeretné, ha az a' dolgozása, melly az ő *Professio fidei-jét* adja-elő, úgy jelenhetne meg, hogy külsője is támaszthasson figyelmet.

Strauss Bécsi Nyomtatóval levelezésbe ereszkedém; meg van határozva a' Quart formátum, meg van választva a' papiros hozzá, a' betük. Képem elébe metszetik. Azért nem fogánk a nyomtatáshoz, mert az három ezer frtot kíván Váltó-Czédulában.

Ajánlom igyekezetemet a' Méltós. Gróf Ur pártfogásába. Gróf Széchényi, a' Károlyiak, 's többek mások, dicső áldozatokat tettek ügyünknek. Nem magannak kérek, hanem Szallusztomnak, 's oda hagyom minden nyomtatványait, hogy a' czéломra adandó pénzt vissza fizesse. Nékem elég, hogy nyomtatva lesz.

Együtt akarom adni Szallusztal Cicerónak némelly Beszédit is, mellyekben ismét a' Ciceró színét és arczá akarom megragadni. Szalluszt a maga nyelven is kevésnek tetszhetik, 's Döbrentei is azt akarná, hogy adjam őtet Ruaeuszként: de ha azt tenném, azt mutatnám, hogy nem értém miben áll a' Szalluszt' érdeme, 's a' mi Nyelvünk mit bír-el.

Nem szenved az kétséget, hogy Homért nem Dacier, nem Pope, hanem Voss fordítá a' mint kell, bár azt sokan nem javallhatják, mert nem készültek-el megértésére. — Ha a' Méltós. Gróf Cicerónak kiadhatására is találna pártfogót, úgy az is nyomtathatik. De Cicerót in 8vo adom-ki minden pompa nélkül. Arra segítjen a Méltós. Gróf, hogy Szalluszt jelenhessen meg óhajtásom szerint. —

Szalluszttra a' pénzt csak Bécsi Nyomtató Strauss Antalnál kel-lene letenni. Azt lehetne tudakozni, Méltós. Gróf, hogy miért nem nyomtattatom Trattnernél, vagy a' Pesti Egyetem Budai Műhelyében? De e' két helytt az én barátim azt a' tréfát is tehetnék magoknak,

a mit már tettek, hogy hírem nélkül ronták-el szavaimat a kéziratban, hogy nevehessenek rajtam. Osztán a' könyv Straussnál úgy fog nyomtatattni, hogy a' Bodóni 's Baskerville nyomtatásaik mellett kevélyen allhat; s úgy tartom harmincz esztendei küzdés ezt érdemlette.

Én különben is, de kivált a' sógorom igazságtalansága által, rettenetes csapásokat szenvedtem; öreg vagyok 's hét gyermek' atyja. Erdélyi Leveleim' hasznát gyermekeimnek tartom. Ez a' Munka is nyomtathatik; mihelytt pénzem lesz.

Méltós. Gróf Dezsőffy József Urnak is írok e' postával, 's kérem, hogy a' Méltós. Gróffal értsen egygyütt, 's segítse szándékomat.

Előbeszédem felől, mellyet ide zárok, még azt kell jelentenem, hogy azt egészen a' Szalluszt' szellemében, Szalluszi fordításokkal (tournüre) dolgoztam. Illyen az is, hogy magamról szóllok mint Előbeszédében ő maga felől. *Sed ego adolescentulus; nálam zsenge ifjuságom* etc.

Levelemet iszonyú fogfájás alatt írom; de a' mai postával annak menni kell. Nézze-el kegyesen a' Mélt. Gróf levelem' vétkei, 's tartson-meg kegyes emlékezetébe.

Maradok örök tisztelettel A' Mélt. Gróf Urnak alázatos szolgálja
Ujhely Novemb. 22 d. 1825.

Kazinczy Ferencz.

A mellékelt előbeszéd szövege a következő:

ELŐBESZÉD SZALLUSZTHOZ.

Látni akarám, Szalluszt szállhatna e' mi Nyelvünkön és mihozzánk, hogy beszédén fenn maradjon az a' nagy szín, az a' nekisaját arc, mellyet az iskolák' embere kárhoztat, de csudál, tilt, de szeret, 's mertem a' mit senki nem más. Irónak kötelessége tisztelni a' szokást és a' kor izlését, 's különözésekben 's kisdedségekben keresni dísz, dicsőséget, nem férfilelek' gondjai. De valóban az is nem épen rossz, midőn annak képeben szólván, a' ki szilajkodva külön útra csap' 's ragyog szilajkodásiban, a' helyett hogy ötet mestereznénk, vakmerően és elmétlenül, mintha jót mondana, de nem jól, oda törekedünk inkább, hogy azt az ő színét, azt az ő arcját minél igazabban ragadhassuk-meg; hogy a' darabos, de bájos különözött a' maga bájos darabosságában hozhassuk-által közzénkbe. 'S kisdedségnek tekinteni a' mi nem az; nem látni, hogy a szép mint lesz épen azért szebbé, mert szokatlan; hogy a' mi váratlan jó, a' gondolatnak mint ad erőt sulyt; az osztán igazi kisdedség.

Lépéssemnek nem lehet mind azokat meg nem bántania, kiknél az minden érdem, ha beszédünk ömlik, ha azt minden érti; kik azt várak, hogy az új szók' és szóllások', 's az új meg új formák hajházásiba valaha végre belé-fáradok, nem hogy magamat vétkeim közt az idegenek szerelme által még mélyebbre süllyesztetem. Tudnillik a'

szent érzésü férfiak előtt semmi nincs becsesbb mint a' nemzeti, 's irtózva nézik hogy elkorcsosodhatnánk. De a' mit nemzetinek ők mondanak, nagy részben nem vala az őseinknél, mint onokáinknál nem lesz; 's az idegen nem idegen, ha elfogadtatik. Izlése tiltja őket, az eggyszínü, látni, Nyelv és Mesterség mint emelkedének, valahol a' kifejlést nagy példányok segélették.

Van bizonyos rokonság a' Nemzetek közt, bár mint különbözőzenek arcaik, 's a' jök, Caesárnak itten tett megjegyzése szerint (Cati-
lináért mondott Beszédében) noha sem erőnek sem merésnek nincsenek hűjával, valami alkalmast másoknál találnak, készek honn munkába fogni; áltvenni a' hasznost, mint irigyelni, inkább szeretik. Izléseink változnak; a' Nagyok példája változhatatlan, örök, tiszteletes minden népénél, minden korban. És, ha való, hogy a' Régiek még inkább érdemlik tiszteletünket Mesterségekben 's ízlésekben, mint tanításaikban: nem fonákság e, mivel az ő ízlések nem ízlése a' mai kornak, éppen azzal nem gondolni, a' mi gondjainkat mindenek-felett érdemelheté? Zsenge ifjúságom azon időszakba esett, midőn a' sötét hosszú éj után virradni kezd szép reggelünk, 's látám, Báróczi, a' francziákat követve, Baróti pedig, és a' Nyelv' szentje, Révai, a' Rómaiakat beszédünknek mint adának fenntebb diszt, és egy csillogást, mellyet Illyei, és a' Rómaiak' 's Olaszok' szellemében nevelt nagy Zrinyi, 's a bájosan és néhol tudósan szólló Gyöngyösi már megsejtettek, de a' Telemach' fordítója, ki nem emelkedve feljebb a' szokottnál, 's csak ömölve 's czipfrán szollott, nem ismert. Lángolék, hogy a' kelőért én is tehessek valamit, hogy annak egykor én is érdemelhessem háláját. Tudtam mennyivel nagyobb a' ki teremt, mint a' ki másol; de ismervén magamat, és a' kort mellyben éltem, 's a' nagy példák' követésétől várván mindent, inkább vágyék nem rossz másolóknak találtatni mint nem jó alkotónak; kivált hogy az idő nem egyedül minél jobbat kívána, hanem jót minél nagyobb számban is, 's a legkülömbözőbb nemekben. Ötven esztendeje, hogy járom útamat, sikamlásokkal, tévedések közt, de lankadhatatlan hűségben; 's ma, midőn hatvanhetedik évenbe lépek-ált, örömmel tekintek végig menésemem. Melly kevés az, a' mit fényecskémért tevék, és melly tűzben ragyognak körülöm később társaim! melly tűzben tűnnek-fel a' legjobbak. De én is segélém a' jót; de az úgy általam is gyarapodott; 's példám, úgy hiszem azt, hevíteni fog sziveket, ha majd magam nem lézek is.

Az Ujak példája kedvességet adhat beszédünknek, simaságot, könyved ömlöngést; csak hogy az út veszedelmes, mert egy színüségre vezet, az pedig elgyengülésre, korán elért öregségre: a' Régieké nemeséget, méltóságot. Amazoknak igen gondos tanulását tehát eggyesitenünk kell az ezekével; magunkat tehát azoknak és ezeknek szabad de minél szorosbb követésében férfiasan gyakorlanunk. Ohajtásom a' fél-latin és fél-görög, a' szép homályt kedvelő, a' szép darabosságokban gyönyörködő Szalluszt körül az vala, hogy azoknak, akik őtet szerethetik, 's az illyek' száma sehol nem lehet nem kicsiny, ne én látszhassam szóllani őhelyette, hanem hogy ő énáltalam. Ingerlé makacs feltétemet, hogy minden

fordítóji kiket összegyűjthettem — francziák, olaszok, a' spanyol királyfi, a' németek, (hároma ezeknek küzde erejéért, tömötségeért, kevésszavúságaért, de bájaít megérinteni sem merék) — elégnék tarták a' dolgot venni ált, nem bizva elkényeztetett, megvénhesztett nyelvekhez, 's mindentől akarván értetni, javaltatni, a' mit Szalluszt nem akara, sőt gondosan került. Így tette vétketlenné, érthetővé, tisztává a' Virgil vétkes, nem mindenhol érthető, korcs nyelvét Ruaeusz, hogy gyermek-tanítványa megbírhasssa; de a' mellyel sem a' nem-gyermek olvasónak nem teve kedves szolgálatot, sem gyermek-tanítványának nem-hasznost. És ha az, a' mit harmincz esztendei gondjaim után itt adok, Nyelvünknek, mellyet lelkesbb Iróji az egy színűség' utjáról az örök ifjuságéra átvívtanak, bizonyíthatná fényes felsőbbségét; ha közönségesbbé tehetné érzésemet, hogy rontani, hogy romoljunk, nem szabad: de rontani, hogy épüljünk, szabad, sőt szent kötelesség: úgy elértem volna a' mit óhajottam. Mernünk kell a' mit a' Nemzet' java 's fénye kíván; és ha az, a' mit merénk, magát a Mesterség' barátjaival megkedveltetheti, bár köz javulást nem nyere, sőt nyilván gáncsoltatik, érdemli, hogy mertük légyen; az a' fő díj.

37. Octobris 1825.

Vízfoitos papiron.

Közli: IVÁNYI BÉLA.